

ЕСТОНІЯ

Сучасна назва держави: Естонська Республіка, Естонія (ест. Eesti Vabariik, Eesti).

Перша згадка про народ/країну у писемних джерелах: Про народ естіїв (Aestii) вперше згадує римський історик Тацит у своїй праці «Про походження і місце проживання германців», написаній близько 98 р. н. е.: «Що стосується правого узбережжя Свевського моря, то тут ним омиваються землі, на яких живуть племена естіїв, звичаї і вигляд яких такі ж, як у свевів, а мова – ближча до британської. Естії поклоняються праматері богів і як розпізнавальний знак свого культу носять на собі зображення вепрів... Меч у них – рідкість; використовують же вони найчастіше дрюччя. Хліб та інші плоди земні вирощують вони старанніше, ніж прийнято у германців... Більше того, вони... єдині з усіх збирають бурштин». Готський історик Йордан у своїй роботі «Про походження і діяння гетів», завершеній у 551 р., також згадує про народ естів: «На узбережжі океану, там, де через три гирла поглинаються води річки Вістули, живуть відіварії...; за ними берег океану тримають ести (Aesti), цілком мирний народ». Згадані у цих джерелах ести, є балтським народом.

Назва країни «Ейстланд» згадується у скандинавській «Сазі про Олафа Святого», написаній Сноррі Стурлусоном близько 1230 р. і відомій із багатьох списків XIII ст. У своїй промові на тінгу в Уппсалі в 1018 р., зверненій до конунга Олафа Шведського, лагман Торгнюр згадував, що конунг Уппсали Ейрік, син Еймунда (помер 882 р.), «щоліта робив похід зі своєї країни і ходив в різні країни, і підкорив Фіннланд і Кір'ялаланд, Ейстланд і Курланд і багато інших східних земель».

Перші відомі згадки назви Естонія (Estonum), з прив'язкою до її сучасної території, містяться у «Діяннях данів», написаних данським хроністом Саксоном Грамматиком у 1185–1216 pp.: «Nec ante manum ab incepto retraxit, quam Curorum, Sembonumque ac Estonum funditus regna delesset» (Кн. 11, п. 11.1); «speculatrix Estonum ratis remigio in altum excessit deviaque navigatione diffugere quam sociae classi visorum nuntium afferre maluit» (Кн. 14, п. 40.3); «Igitur acuendae virtutis gratia piraticam adversum Estonos in commune decerni placuit» (Кн. 16, п. 4.3). У «Хроніці Лівонії», написаній Генріхом Латвійським у 1225–

1227 рр. назва країни Естонія (Estonia) вперше згадується під 1186 р., під 1195 р. згадується естонська область Вірума (Vironiam, Estonie provinciam), а під 1203 р. та у наступні роки – язичницький народ Estones.

До XIX ст. самоназвою народу було «maarahvas» (народ землі). З 1857 р. естонський поет і журналіст Йоганн Вольдемар Яннсен почав вживати назву «eesti rahvas» (естонський народ), яка стала загальною назвою.

Створення держави: Естонська Республіка створена у 1918 р.

Незалежність: проголошена 24.02.1918 р., відновлення незалежності – 20.08.1991 р.

Історичні назви держави: Естонська Республіка (1918–1940); Естляндська трудова комуна (1918–1919); Естонська Радянська Соціалістична Республіка у складі СРСР (1940–1941, 1944–1991); Естонська Республіка (з 1991).

Також у період Середньовіччя на естонських землях існували: Герцогство Естляндія у складі Королівства Данія (1219–1346); Дерптське єпископство (1224–1558); Езель-Вікське єпископство (1228–1560).

Площа: 45,227 тис. км² (понад 1,5 тис. островів, найбільший – о. Сааремаа), що складає 7,5% території України.

Населення: 1 млн. 317 тис. осіб (на 01.01.2017, Естонська статистика).

Очікувана тривалість життя при народженні: 77,4 р. (жінки – 81,9, чоловіки – 72,4) (2014, Євростат).

Етнічний склад населення: естонці (68,82%), росіяни (25%), українці (1,75%), білоруси (0,9%) (на 01.01.2016, Естонська статистика).

Чисельність українців. За даними Естонської статистики, на 01.01.2016 р. в Естонії проживало 23,2 тис. українців.

Столиця: Таллінн – 444,2 тис. осіб (на 01.03.2017, Талліннська міська управа). **Най-**

більші міста: Тарту – 93,6 тис. осіб; Нарва – 58,2 тис. осіб; Пярну – 39,8 тис. осіб; Когтла-Ярве – 35,9 тис. осіб (на 01.01.2016, Естонська статистика).

Державна мова: естонська. Вперше набула офіційного статусу зі здобуттям незалежності у 1918 р. З 01.05.2004 р. – одна з офіційних мов Європейського Союзу.

Найдавнішою пам'яткою естонської мови, що дійшла до нашого часу, є вміщені у Кулламааський літопис переклади естонською католицьких молитов Pater noster, Ave Maria и Credo, датовані 1524–1532 рр. Перша книга естонською мовою була надрукована у 1525 р., але не дійшла до нашого часу. Найдавнішим друкованим виданням естонською, що збереглось, є укладений пасторами Сімоном Ванрадтом та Йоганном Коллем двомовний німецько-естонський переклад лютеранського Катахізису, надрукований 1535 р.

Релігійний склад населення: православні – 16,15%, лютерани – 9,91%, не релігійні – 54,14%, не визначились – 16,55% (перепис 2011 р.). Естонія є однією з найменш релігійних країн світу.

Державний устрій: парламентська республіка. **Глава держави:** президент. **Глава уряду:** прем'єр-міністр.

Вищий законодавчий орган: Рійгікогу. Заснований у 1920 р. Першим народним представницьким органом Естонії був Маапьяв (Естонські земські збори), заснований Тимчасовим урядом Росії 13.07.1917 р. для Естляндської губ.; 28.11.1917 р. оголосив себе верховною владою. Першим парламентом Естонії стали Установчі збори, скликані 5–7.04.1919 р.

Діюча Конституція ухвалена 28.06.1992 р. на загальнонаціональному референдумі. Зміни і доповнення вносились у 2003, 2007, 2011, 2015 рр. Перша Конституція Естонської Рес-

публіки була ухвалена Установчими зборами 15.06.1920 р.

Статус у відносинах з ЄС: член ЄС з 01.05.2004 р.; член Шенгенської зони з 21.12.2007 р.

Статус в інших провідних європейських, євроатлантичних чи євразійських організаціях, союзах: член ООН (з 1991); член ОБСЄ (з 1991); співзасновник Балтійської асамблеї (1991); співзасновник Ради країн Балтійського моря (1992); член Ради Європи (з 1993); член НАТО (з 2004).

Розмір ВВП на душу населення: у 2016 р. у поточних цінах (за даними Євростату) склав 15900 євро (22 місце серед EU-28); за даними МВФ – 17633 дол. США (40 місце в світі); за даними Світового банку – 17575 дол. США (37 місце в світі).

КОРОТКА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ

Близько 13 тис. років тому на території сучасної Естонії почали танути льодовики. Цей процес тривав близько двох тис. років. Найдавніше поселення людини на території сучасної Естонії на р. Пярну поблизу м. Пулли датується IX тис. до н. е. і відноситься до кундської культури (VIII–V тис. до н. е.). З III тис. до н. е. на території Естонії фіксується виготовлення кераміки (нарвська культура).

Фіно-угорські племена (культура гребінцевої кераміки) прийшли на територію Естонії у III тис. до н. е. зі Сходу. Близько 2200 р. до н. е. в Естонію прийшли кочівники-індоєвропейці (культура бойових сокир або шнурової кераміки). У результаті на території Естонії переплелися культури риболовів та мисливців зі скотарями. Перші привозні бронзові предмети фіксуються на території Естонії з початку II тис. до н. е., з IX ст. до н. е. виникають перші укріплені поселення, а з VI ст. до н. е. і до початку нашої ери у господарському житті поступово на перше місце починає виходити землеробство.

З V ст. на територію Естонії починають проникати балти та скандінави, водночас виникає велика кількість городищ, частина з яких знайдена спаленими. З цього часу фіксуються постійні поселення скандінавів на естонському узбережжі. Близько 600 р. шведський конунг Інгвар приплив до Естонії з великим військом, де і загинув у бою.

У IX–XIII ст. країна поділялась на мааконди (повіти), найбільшими з яких були: Сакала, Уганді, Сааремаа, Ревала, Гар'ю, Ляенемаа, Ярва, Вірумаа, які виставляли дружини для оборони, і до приходу в регіон німців цілком успішно відстоювали незалежність своєї землі. У відповідь на походи вікінгів ести здійснювали набіги на узбережжя Швеції та Данії. Спроби данців закріпитись на узбережжі Естонії під час походів 1190-х рр. результату не дали, так само, як спроба закріпитись на о. Сааремаа під час походу 1206 р.

У IX–X ст. ести, як і інші фіно-угорські племена, що жили на схід від Чудського озера, відомі в Київській Русі під назвою «чудь», підтримували з нею добросусідські та союзницькі взаємини. Зокрема, чудь активно брала участь у війнах, які вели київські князі: у 882 р. вона допомогла Олегу скорити Київ, а в 907 р. ходила з ним на Царгород, у 980 р. допомагала Володимирі у його боротьбі з Полоцьким князівством, у 988 та 991 рр. брала участь у будівництві укріплень на кордоні з Диким Полем.

Після зміцнення великокнязівської влади у Києві Володимир вирішує перетворити чудь із союзників на данників, для чого у 997 р. здійснює на них похід з метою примусити платити данину. У 1030 р. великий київський князь Ярослав Мудрий здійснює новий похід на естів і засновує м. Юр'ів (Тарту) у результаті чого південно-східна частина країни потрапила в залежність від Київської Русі. Ізяслав Ярославич продовжує політику батька, і в 1054 та 1060 рр.

здійснює нові походи за даниною в землі естів. У відповідь ести у 1061 р. захоплюють Юр'ів та доходять до Пскова, поклавши кінець владі руських князів над Східною Естонією. Проте власне набіги руських князів на територію Естонії тривали і надалі, зокрема новгородські князі брали Тарту у 1134 та 1191 рр.

Наприкінці XII ст. в Східній Балтії з'являється нова сила – німці. Спочатку це були німецькі купці та місіонери, за ними прийшли лицарі-хрестоносці. Головна їх мета полягала у християнізації місцевого населення та колонізації цих земель.

З 1208 р. ризький єпископ і Орден мечоносців, за участі лівів та латгалів, здійснили перший похід у Південну Естонію, в Уґанді. Після серії німецьких походів у наступні роки на естонські землі з 1215 р. дружини естів почали діяти спільно, проте спроба взяти Ригу з моря їм не вдалася, натомість Уґанді та Сакала, були змушені просити у німців миру і прийняти хрещення. 21.09.1217 р. поблизу городища Вільянді об'єднане військо естів зазнало важкої поразки від чисельно меншого війська хрестоносців, лівів та латгалів.

У 1218 р., через занепокоєння зростанням німецького впливу на землях естів, у Південну Естонію ввійшло псковське та новгородське військо, а влітку 1219 р. поблизу городища Лінданісе на узбережжі Ревала висадились данське військо короля Вальдемара II, яке, розбивши місцевих естів, до 1220 р. підкорило Ревал (Таллінн). Влітку 1220 р. на узбережжі Ляенемаа висадились шведи і почали хрестити місцеве населення, проте ести Сааремаа знищили шведські залоги на материкову. 1222 р. данці зазнали поразки при спробі оволодівати о. Сааремаа, після чого в усій Естонії розгорілось боротьба із загарбниками і вся її територія, окрім підконтрольного данцям Ревала, була звільнена від влади загарбників.

Упродовж 1222–1224 рр. німці були змушені повторно підкорювати землі естів, яких підтримували загопи новгородців. Цей процес завершився влітку 1224 р., коли хрестоносці взяли Тарту. 1227 р., у ході окремої експедиції, німці підкорили останню незалежну естонську землю – о. Сааремаа.

Підкорені землі естів були поділені між завойовниками. Данське Герцогство Естляндія після тривалого суперництва з Орденом мечоносців (яке завершилось договором 1238 р.) включило в себе Ревала, Гар'ю та Вірумаа на півночі Естонії; створене у 1224 р. на сході Естонії Дерптське єпископство – Уґанді, Йоґентаґана та Вайґа; Орден мечоносців отримав центральні повіти – Сакала, Алемпоіс, Нурмекунд, Мигу, Ярва. Створене у 1228 р. Езель-Вікске єпископство включало західні естонські землі Сааремаа та Ляенемаа. Проте жителі о. Сааремаа неодноразово повставали проти влади завойовників, відстоюючи свою автономію (1241, 1255, 1261). Лише у 1261 р. на острові була збудована перша німецька фортеця.

23.04.1343 р. ести Гар'ю та Ляенемаа підняли повстання проти влади данців та німців, вбиваючи загарбників та руйнуючи церкви. Проте у битві під Таллінном 14.05.1343 р. основні сили повстанців були розгромлені військами Лівонського ордену та данців, а Гар'ю спустошене. У липні 1343 р. почалось повстання на Сааремаа, усі німці та священики на острові були вбиті. Лише в 1345 р. численні орденські війська, які прибули на острів, змогли придушити повстання. Події повстання лише пришвидшили продаж данським королем у 1346 р. своїх земель в Естонії Тевтонському ордену, який передав їх під управління Лівонського ордену.

З кінця XV ст. почався процес остаточного закріпачення естонських селян, проте, їх матеріальне становище залишалось на досить ви-

сокому для того часу рівні. У 1520-х рр. в Естонії розпочався реформаторський рух, який привів до того, що на середину XVI ст. більшість дворян прийняли лютеранство. Іншим наслідком цього процесу стало зародження естономовної писемності, оскільки Реформація виходила із того, що слово Боже має звучати рідною мовою народів.

На початковому етапі Лівонської війни (1558–1583 рр.) – у 1558 р. – московські війська захоплюють на території Естонії фортеці Дерпт, Нарву, Ринген (Рингу), 1559 р. – Вільянді, 1560 р. – Феллін.

У 1559 р. езельський єпископ продав свої лівонські володіння з о. Сааремаа та правом на Ригу і Ревал данській короні, і ці землі Фредерік II передає в управління своєму брату герцогу Магнусу. 1561 р. шведи на прохання німецького дворянства висаджуються на півночі Лівонії, займають територію Ревала, Гар'ю, Вірумаа та Ярви і проголошують створення тут Естляндського герцогства. Із серпня 1570 р. до весни 1571 р. 25-тисячне російське військо тримало в облозі Таллінн, але бюргерське ополчення відстояло місто.

Станом на 1576 р. московські війська та їх ставленик Магнус взяли під контроль майже всю Естонію, за виключенням Таллінна. Облога Таллінна у 1577 р. 50-тисячним московським військом також закінчилась провалом, натомість естонські селяни розпочали проти росіян партизанську війну.

За результатами Лівонської війни, закріпленими договорами 1582–1583 рр., Естонію поділили Данія, Швеція і Річ Посполита: данці залишили за собою о. Сааремаа та Мугу; шведи – Ревал, Гар'ю, Вірумаа, Ярву, Алемпоіс, північ Ляенемаа та о. Гюмаа (Даґе) (Шведська Естонія); Південна Естонія відійшла під польсько-литовський контроль і тут розпочалося відновлення католицизму. 1585 р. у Тарту відкривається єзуїтська колегія, а при ній гімназія.

У 1600 р. польський король Сігізмунд III Старий спробував приєднати до своїх володінь Шведську Естонію, натомість місцева знать звернулася до шведського короля Карла IX за протекцією. Шведський король зміг вигнати польсько-литовські сили з Естонії та вторгся у польську Лівонію. У результаті серії польсько-шведських війн Річ Посполита була змушена визнати шведські здобутки в Лівонії. За Альтмаркським договором 1629 р., до Швеції перейшли Південна Естонія та латвійське Відземе (Шведська Лівонія або Ліфляндія).

Данська провінція Езель (Сааремаа) перейшла до Швеції 1645 р. Шведське управління було досить сприятливе для естонців, більшість німецьких поміщиків після реформи 1672 р. перетворились на орендаторів державної землі, їх вольності держава змогла обмежити. Естонські селяни, хоч і не були особисто вільні, проте їх права захищали закони та різні регламенти. Крім того, шведи дбали про розвиток освіти в Естонії: 1632 р. була відкрита Academia Gustaviana (зараз – Тартуський університет), а 1684 р. шведський пастор Бенґ Форселіус відкрив у Тарту першу вчительську семінарію, 1686 р. видав буквар естонською мовою та започаткував процес відкриття державних шкіл. До кінця XVII ст. школи в Естонії були відкриті у кожному приході. Саме ці події заклали основи естонської національної інтелігенції.

В ході Великої Північної війни Естляндія стала однією з основних територій бойових дій: розгром шведським королем Карлом XII російської армії під Нарвою у 1700 р.; взяття Тарту та Нарви росіянами у 1704 р.; тактика випаленої землі, застосована росіянами у 1708 р., знищення м. Тарту; взяття росіянами Таллінна у 1710 р.

Великий Голод в Естонії 1695–1697 рр. внаслідок несприятливих погодних умов ско-

ротив чисельність населення з 350 до 280 тис. чол., а голод, хвороби та вбивства часів Північної війни зменшили чисельність естонців до 100 тис.

Приєднані до Російської імперії за умовами Ніштадтського миру 1721 р., північні естонські землі увійшли до складу Ревальської губернії (1719–1783), перетвореної на Ревальське намісництво (1783–1796), а потім на Естляндську губернію (1796–1918). Південні естонські землі увійшли до складу Ризької губ. (1721–1783), перетвореної на Ризьке намісництво (1783–1796), а потім на Ліфляндську губ. (1796–1917).

Естляндська і Ліфляндська губернії, будучи частиною Прибалтійського (або Остзейського) краю, мали досить широкі автономні права. Німецьке остзейське дворянство навіть дещо зміцнило свій статус у порівнянні зі шведським часом, збереглися ландтаги і їхнє право голосу у вирішенні важливих місцевих питань. Кріпосництво в Естонії після приєднання до Російської імперії набуло своїх крайніх форм.

Водночас пастори-раціоналісти дбали про освіту населення. Так, у 1739 р. Ліфляндська верховна консисторія постановила, що всі діти 7–12 років зобов'язані відвідувати школу або вивчити грамоту на дому, тобто фактично було запроваджене обов'язкове шкільне навчання. 1765 р. Ліфляндський Ландтаг постановив, що у кожному приході та маєтку має бути приходська або сільська школа. Наслідком реалізації цих рішень стало підняття рівня грамотності естонців на кінець XVIII ст. до 60%. 1739 р. вийшов перший повний переклад Біблії естонською мовою, здійснений пастором Антоном Тором Гелле, а 1765 р. у м. Пилтсамаа Ернст Вільде почав видавати перший журнал естонською мовою.

1804 р. для Естляндії та Ліфляндії були ухвалені нові селянські закони, які дещо

полегшували стан селянства (визнавалось їх право на нерухоме майно тощо). 1816 р. кріпосне право було відмінено в Естляндії, а 1819 р. – в Ліфляндії. Селяни отримали особисту свободу, створювалися органи селянського самоуправління, проте ряд повинностей залишився, оскільки більшість земель була у власності поміщиків. Лише закони 1849 та 1856 рр. надали естонським селянам можливість купувати хутори у спадкове володіння. До кінця XIX ст. селяни в Південній Естонії викупили близько 85% хуторів, а в Північній Естонії – 50%.

На фоні зростання рівня освіченості та економічної незалежності естонських селян у XIX ст. в середовищі сільської інтелігенції зароджується естонський національний рух.

Естонський письменник і лікар Фрідріх Кройцвальд склав естонський героїчний епос «Калевіпоег», який набув поширення і популярності після видання 1862 р. У 1869 р. з метою стимулювання національного духу естонців Йоган Вольдемар Янсен ініціював перше загальноестонське співоче свято. 1871 р. було створене Товариство естонських літераторів, яке стало першою організацією, що об'єднала всю естонську інтелігенцію. Очолив його естонський фольклорист і богослов Якоб Гурт. 1888 р. він також започаткував масовий рух зі збору естонських народних пісень, легенд, переказів. У результаті 1400 волонтерів зібрали близько 124 тис. сторінок матеріалів, зокрема – 47 тис. народних пісень. У 1891 р. у Тарту з'явилась перша щоденна газета естонською мовою «Postimees» («Листоноша»), яку редагував Яан Тиніссон, лідер естонського національного руху в Південній Естонії.

З початку 1880-х рр. царська влада, прагнучи зменшити вплив остзейських німців у регіоні, взяла курс на русифікацію Естонії. Російська стала мовою навчання спочат-

ку у гімназіях, а потім і в приходських та сільських школах. 1886 р. російська стала мовою діловодства у волосних і міських управах. Почалися масові звільнення місцевих чиновників та вчителів за погане володіння російською мовою і заміна їх росіянами. Лютеранські пастори почали переслідуватись, а населення – схилитись до переходу у православ'я.

У ході революційних подій 1905 р. в Естонії було спалено близько 120 маєтків, які належали здебільшого німцям. Ті у відповідь провели каральні акції щодо естонських селян. Загалом за участь у революційних подіях в Естонії було страчено близько 300 осіб., більшість естонських газет було закрито.

Найбільшим здобутком естонців у результаті цих подій стало відкриття починаючи з 1906 р. естонських приватних шкіл та перехід на викладання у всіх інших школах естонською мовою.

Лютнева революція 1917 р. в Росії та падіння царського режиму дозволили Естонії отримати новий статус. Під тиском демонстрації (40 тис. естонців) у Петербурзі російський Тимчасовий уряд 30.03.1917 р. ухвалив закон про тимчасове самоуправління Естонії, на основі якого обраний Маапаяв отримав велику частина владних повноважень. У травні Тимчасовий уряд дав згоду на формування естонських національних частин, чим зайнялись Константін Пятс та Йоган Пітка. У вересні 1917 р. німецький десант висадився на естонських островах. Німецька окупація стала для Естонії реальною загрозою.

Російські більшовики вкрай негативно поставились до національно-державного руху естонців. 24.10.1917 р. вони захопили владу у найбільших містах Естонії, а 15 (28) листопада російські солдати і робітники розігнали Маапаяв, який оголосив себе вищим органом влади в Естонії. У сільській місцевості більшо-

вики змогли зміцнити свою влади лише на початку 1918 р.

18.02.1918 р. німецькі війська перейшли у наступ проти більшовиків, і естонські національні сили, скориставшись моментом, почали брати владу в свої руки. Після звільнення естонцями Таллінна від більшовиків, Естонія 24.02.1918 р. була проголошена незалежною республікою (що визнати німці відмовились). У результаті, хоча німці до початку березня й окупували всю Естонію, владу у більшості великих міст вони забрали вже в естонських сил, які продовжили свою діяльність у підпіллі.

У часи німецької окупації суд, діловодство, навчання у гімназіях та університетах було переведено на німецьку мову, почались масові реквізиції сировини і продовольства. Натомість незалежність Естонії навесні 1918 р. визнали Англія, Франція, Італія.

Після початку революції в Німеччині у листопаді 1918 р., німецькі війська залишили територію Естонії, а владу у свої руки взяв Тимчасовий уряд на чолі з К. Пятсом. 13.11.1918 р. постановою ВЦВК РСФРР Брестський мирний договір був анульований і Радянська Росія розпочала воєнні дії з метою відновлення контролю над Прибалтикою. В Естонії після відновлення Талліннської ради робітничих депутатів (19.11.1918) і зайняття військами Червоної Армії Нарви (28.11.1918) була проголошена Естляндська трудова комуна на чолі з Яном Анвельтом (07.12.1918 вийшов декрет Ради народних комісарів РРСФР про визнання її незалежності). Червоний терор та небажання більшовиків роздати поміщицьку землю естонським селянам підірвали авторитет нової влади.

На початку січня 1919 р. молода естонська армія за підтримки фінських добровольців зупинила наступ більшовиків у 30 км. від Таллінна й розпочала контрнаступ: 14.01.1919 р. був

звільнений Тарту, 18.01.1919 р. – Нарва, після кровопролитних боїв 01.02.1919 р. було звільнене м. Валга на кордоні з Латвією. До кінця лютого 1919 р. територія Естонії була звільнена від противника. Весняний контрнаступ більшовиків естонці відбили, і в травні 1919 р. естонські частини та підпорядкований естонському командуванню російський білий Північний корпус зайняли Псков. У червні 1919 р. естонці зіштовхнулись у Латвії зі збройними формуваннями балтійських німців, які створювали загрозу і для Естонії. У вирішальній битві під Венденом (Цесісом) 19–23.06.1919 р. естонська армія розбиває частини Балтійського ландесвера та Залізної дивізії. На початку липня 1919 р. естонські та латвійські війська, наступаючи, змушують німців залишити Ригу. Сформована на території Естонії біла російська Північно-Західна армія на чолі з генералом М. Юденічем, за обмеженої підтримки естонців восени 1919 р., здійснила спробу оволодіння Петроградом. Після невдачі відійшла на територію Естонії, де була роззброєна.

Невдалі спроби наступу Червоної армії у листопаді-грудні 1919 р. змусили уряд РСФРР укласти у Тарту 02.02.1920 р. мирний договір, яким визнавалась незалежність та самостійність Естонської Республіки. Загалом у Визвольній війні 1919 р. загинуло 3,5 тис. естонських солдат. Першими із західних країн незалежність Естонії визнали: Фінляндія – 07.07.1920 р., Велика Британія, Франція та Італія – 26.01.1921 р., США – 28.06.1922 р. 22.09.1921 р. Естонія стала членом Ліги Націй.

У вересні 1919 р. була створена самостійна Естонська євангелічна лютеранська церква. Ще до завершення війни, 10.10.1919 р., був ухвалений земельний закон, згідно з яким відчувувалось 97% великих поміщицьких земельоводів, в результаті чого в Естонії з'яви-

лось понад 50 тис. нових хуторів та нова соціальна група – поселенці.

Перша Конституція Естонії, прийнята 1920 р., передбачала парламентську республіку. Вища влада належала однопалатному Рійгікогу, який обирався у складі 100 депутатів. Виконавча влада залежала від парламенту. Перша Конституція не вводила посади глави держави (президента). Уряд очолював спочатку державний старійшина (1920–1937), а потім прем'єр-міністр (1939–1940).

У 1920-х – першій половині 1930-х рр. в Естонії діяло багато різних політичних партій. Зазвичай на виборах до Рійгікогу проходило 9–10 політичних партій. Провідними партіями міжвоєнної Естонії були: Естонська соціалістична партія, яка виграла вибори 1926, 1929 та 1932 рр., була другою на виборах 1923 р. і третьою на виборах 1920 р.; Асоціація фермерів, яка виграла вибори у 1923 р. та була другою на виборах 1920, 1926–1932 рр.; Естонська лейбористська партія, яка виграла вибори 1920 р., була третьою на виборах 1923 р. і четвертою на виборах 1926–1932 рр.; Партія переселенців, яка була третьою на виборах 1926–1932 рр.

Комуністична партія Естонії була заборонена і діяла нелегально. 01.12.1924 р. естонські комуністи здійснили невдалу спробу військового заколоту в Таллінні. Для участі у виборах до парламенту комуністи, які діяли підпільно, використовували різні легальні організації.

У другій половині 1920-х рр. в естонському суспільстві розпочалась критика Конституції 1920 р., яка посилилась в період економічної кризи рубежу 1920-х – 1930-х рр. Питання про зміну конституції стало на початку 1930-х рр. вузловим пунктом політичної боротьби. Поряд із старими партіями в кампанію за зміну конституції включився й створений у 1929 р. «Естонський союз учасників Визвольної війни» (вапсід).

Проект нової конституції, що пропонувався Рійгікогом був відхилений на двох референдумах – у серпні 1932 і червні 1933 рр. Натомість конституційний проект вапсів, спрямований на централізацію влади, був схвалений у жовтні 1933 р. Він передбачав, скорочення чисельного складу парламенту до 50 депутатів та обрання глави держави (державного старійшини) на п'ять років на прямих виборах. Він отримував право накладати вето на постанови Рійгікогу, видавати закони у формі декретів, достроково закривати сесії парламенту та оголошувати на свій розсуд нові вибори.

Нова Конституція набула чинності з 24.01.1934 р. У цій ситуації вапси мали усі шанси прийти до влади демократичним шляхом, перемігши на виборах 1934 р. та одержати посаду глави держави і більшість у Рійгікогу. Побоюючись таких перспектив, виконувач обов'язків старійшини (1921–1922, 1923–1924, 1931–1932, 1932–1933, 1933–1934), лідер Асоціації фермерів К. Пятс, домовившись з генералом Йоганом Лайдонером, здійснив 12.03.1934 р. державний переворот.

В Естонії було оголошено надзвичайний стан, вибори Рійгікогу і державного старійшини були відкладені, повноваження депутатів, обраних за вапсівськими списками у міські, селищні і волосні думи, де в січні 1934 року вапси мали найбільший успіх, визнані недійсними. Свої дії К. Пятс і Й. Лайдонер, призначений головнокомандувачем естонської армії, обґрунтували тим, що вапси ніби готувалися збройним шляхом захопити владу.

Проте на судовому процесі над керівниками вапсів 1935 р. не вдалося довести, що вони хотіли здійснити державний переворот збройним шляхом. Суд засудив вапсівських лідерів до тюремного ув'язнення, після чого частина вапсів розпочала підготовку збройно-

го перевороту, проте 07.12.1935 р. вони були заарештовані й засуджені на тривалі терміни ув'язнення.

07.09.1934 р. К. Пятс продовжив дію надзвичайного стану ще на рік, уряд обґрунтовував ці дії бажанням зберегти внутрішній мир і запобігти партійно-політичній боротьбі. Це викликало серйозне невдоволення в різних політичних колах. Після критики урядових рішень з боку низки депутатів парламенту, 02.10.1934 р. сесія Рійгікогу розпорядженням К. Пятса була закрита. Уряд оголосив, що в даному складі парламент більше не буде скликаний, а знаходитиметься в «стані безмовності». Наступні три з половиною роки К. Пятс правив країною без парламенту, видаючи законодавчі акти у формі декретів.

З кінця 1934 р. в Естонії було введено цензуру, зокрема – пресі заборонялось критикувати уряд. У березні 1935 р. міністр внутрішніх справ закрив три газети Партії переселенців та заборонив діяльність політичних партій і об'єднань. Водночас з ініціативи вищих державних чиновників і під їхнім безпосереднім керівництвом була створена нова партія – «Ізамааліт» («Союз Вітчизняни»).

На фоні економічного підйому другої половини 1930-х рр. у країні було майже ліквідоване безробіття, суттєво збільшився естонський експорт, активізувалась розбудова інфраструктури (доріг, мостів тощо), за рахунок держави було створено близько 5 тис. нових хуторів.

Вапсівська конституція була визнана урядом антидемократичною, але лише в грудні 1936 р. були утворені Рагвускогу (Національні збори), яким належало виробити нову конституцію. Оскільки вони обирались в умовах нерівних можливостей для кандидатів, то опозиційні сили бойкотували вибори. У результаті більшість у Рагвускогу отримали провладні діячі.

При розробці конституції в Рагвускоґу за основу було взято проект К. Пятса. Ухвалена Рагвускоґу 28.07.1937 р. нова конституція була введена в дію не на референдумі, а декретом державного старійшини, й набрала сили з 01.01.1938 р. Вона надавала главі держави (президенту) дуже широкі повноваження. Рійґікоґу ставав значною мірою залежним від нього. Президент мав право одноосібно, за допомогою декретів, видавати закони й відтермінувати введення в дію законів, ухвалених парламентом. Він мав право розпустити Рійґікоґу, призначити уряд і т. д. За новою Конституцією, Рійґікоґу складався з Палати депутатів (80 членів) і Державної ради (40 членів), причому населенням обиралася тільки Палата депутатів.

На виборах до Палати депутатів 1938 р., які не були цілком демократичними, оскільки не забезпечувалась рівність учасників виборчої кампанії в агітації, перемогли представники «Ізамаалійта», які йшли від «Народного фронту для проведення в життя конституції» – 64 депутати з 80.

24 з 40 членів Державної ради обиралися установами й організаціями (місцевого самоврядування, професійними палатами і т. п.), 6 членів входили за посадою (головнокомандуючий армією, єпископ Лютеранської і митрополит Апостольської православної церков, ректори Тартуського університету і Таллінського технічного університету, президент Естонського банку), 10 членів призначалися главою держави.

За Конституцією 1938 р., право висувати кандидата на посаду президента мали Палата депутатів, Державна рада і збори виборних представників від місцевого самоврядування. Кожен із цих органів мав право висунути лише одну кандидатуру. Якщо ж усі три інституції пропонували того самого кандидата, то президент обирався на їх спільних зборах, а не на виборах.

Оскільки Палата депутатів, Державна рада і збори виборних представників від місцевого самоврядування офіційно висунули кандидатом лише К. Пятса, то 24.04.1938 р. на їх загальних зборах він і був обраний першим президентом Естонії.

Ставши президентом, К. Пятс продовжував зміцнювати авторитарну владу, проте йдучи і на компроміси у деяких питаннях. Зокрема була відновлена робота парламенту, допущена «мала опозиція», амністовано політичних в'язнів (комуністи і вапси).

Проте в Естонії залишалися забороненими всі політичні партії, крім «Ізамаалійта». 1938 р. К. Пятс видав три антидемократичних закони: «Закон про об'єднання і союзи», «Закон про збори» і «Закон про друк». Їх основною метою була заборона критики існуючого державного і суспільного ладу, політичних діячів, що перебували при владі. Окрім того, впродовж 1934–1940 рр. на всій території Естонії діяв військовий стан. Проте масових політичних репресій наприкінці 1930-х років в Естонії не було.

За переписом 1920 р., естонці складали 87,6% населення, за переписом 1934 р. – 88,1%. До 1941 р. росіяни, німці, євреї і шведи могли отримати середню освіту на рідній мові.

Напередодні Другої світової війни Німецька імперія та Радянський Союз домовилися про поділ сфер впливу у Східній Європі, підписавши 24.08.1939 р. Угоду про ненапад та таємний протокол, згідно з яким Естонія потрапляла в сферу інтересів СРСР.

З початком Другої світової війни керівництво СРСР почало чинити тиск на Естонію, погрожуючи застосувати збройну силу, якщо вона відмовиться від створення радянських військових баз на своїй території. У вересні 1939 р. на кордоні з Естонією було зосереджене угруповання військ Червоної армії чисельністю 160 тис. чоловік, що мало 600 танків та 600 літаків. Естонська армія нараховувала 16 тис. чол.

Влада Естонії пішла на поступки Москві й 28.09.1939 р. був підписаний радянсько-естонський договір про взаємну допомогу, відповідно до якого у жовтні на територію країни увійшли і розмістились гарнізонами близько 15 тис. радянських військових. Але ці поступки не врятували естонську державність. 16.06.1940 р. Радянський Союз надіслав Естонії ноту зі звинуваченням у порушенні договору про взаємодопомогу і в агресивних намірах, а також вимогами реорганізувати уряд із включенням до нього дружніх до СРСР політиків, дати дозвіл на введення в Естонію додатково ще 100 тис. солдат Червоної армії. К. Пятс прагнув за будь-яку ціну уникнути кровопролиття, тому прийняв радянський ультиматум. Вже 17 червня до Естонії були введені радянські війська, а 21 червня було створено новий уряд на чолі з Йоганнесом Варесом (Барбарусом), склад якого сформував радянський представник А. Жданов. На нерівних та сфальсифікованих виборах до Палати депутатів 14–15.07.1939 р. офіційну перемогу отримали представники сформованого окупантами Союзу трудового народу Естонії, які проголосили створення Естонської РСР та 22.07.1939 р. звернулись до Москви із проханням прийняти її до складу СРСР, що і відбулося 06.08.1939 р.

Упродовж 1940–1941 рр. в Естонії були націоналізовані велика промисловість, транспорт, торгівля. У жовтні 1940 р. розпочалась націоналізація житлових будинків та землі (підпало 24,3% оброблюваних земель). Було конфісковано усі вклади понад 1 тис. руб., закриті усі нерадянські організації, газети піддавались жорсткій цензурі.

14.06.1941 р. понад 10 тис. осіб було депортовано з Естонії в Сибір. Загалом упродовж 1940–1941 рр. радянською владою в Естонії було репресовано понад 52 тис. осіб, 18 тис. із них загинули. Після нападу Німеччини на СРСР

близько 30 тис. естонців було мобілізовано до Червоної армії, 2 тис. цивільних осіб вбито. Червоний терор спонукав 30 тис. естонців втікати у ліси, де багато взяли за зброю й почали чинити опір Червоній армії у загонах «лісових братів». До грудня 1941 р. німецькі війська та загони естонських партизан вибили Червону армію з країни. У ході цих подій згоріло 13 тис. житлових будинків, понад 300 промислових споруд, був знищений транспорт. У багатьох районах естонці вже до приходу німців організували місцеве самоврядування та сподівались на відновлення Естонської держави, проте німці проігнорували подібні звернення й розпустили усі естонські військові та адміністративні структури, які намагались відновити незалежність.

У 1941–1944 рр. Естонія була окупована військами Третього рейху. Згідно з планом «Ост», її планувалось онімечити. До початку 1942 р. були знищені всі євреї (приблизно 1 тис. чол.), а впродовж всієї німецької окупації також 7,7 тис. естонців. Оскільки естонці не бажали повернення радянської влади, тому антинімецького партизанського руху в Естонії не було. Натомість добровільно та на основі мобілізації проти Червоної армії у складі німецьких військ воювало (станом на середину 1944 р.) 70 тис. естонців. У свою чергу в складі Червоної армії воював Естонський стрілецький корпус, який здебільшого складався з військовослужбовців естонської армії, які після приєднання Естонії до СРСР були інтегровані до складу Червоної армії, доповнений евакуйованими з Естонії радянськими діячами (30 тис. естонців).

У вересні 1944 р., коли німецьке командування розпочало відступ з Естонії, т. в. о. президента Естонії Юрі Улуотс спробував відновити незалежність Естонії, призначивши 18.09.1944 р. уряд на чолі з Отто Тійфом, який, проте, нічого не встиг зробити. Естон-

ські частини чинили запеклий опір наступу Червоної армії. Бої за Естонію тривали до 24.11.1944 р., коли було остаточно захоплено о. Сааремаа.

Після окупації Естонії Червоною армією радянські органи безпеки активно почали придушувати рух Опору і заарештовувати естонців, які служили в німецькій або фінській армії. Впродовж 1944–1945 рр. було заарештовано і вислано понад 10 тис. осіб. Також до Червоної армії мобілізували близько 20 тис. естонців. У Другій світовій війні Естонія втратила вбитими, загиблими, відправленими до таборів, депортованими, мобілізованими, примусово евакуйованими та біженцями понад 200 тис. жителів (частина з них пізніше повернулися до Естонії). У 1945 р. частину Східної Естонії було передано до складу Росії. Також близько 70 тис. естонських переміщених осіб у повоєнний період оселились у Швеції, США, Канаді, ФРН, Австралії.

ПОЛІТИЧНА СИСТЕМА КРАЇНИ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст. ДО СЬОГОДЕННЯ

Після повторного приєднання до СРСР єдиним носієм політичної влади в радянській Естонії стала Комуністична партія Естонії, що була територіальною організацією КПРС. Керівні органи КПЕ отримували директиви безпосередньо з Москви й здійснювали розпорядчу владу за допомогою уряду Естонської РСР – Ради міністрів. За необхідності вже прийняте політичне рішення оформлялося законами Верховної Ради ЕРСР. Основним завданням нового керівництва республіки стала радянізація Естонії.

Проте, сформований здебільшого із національних кадрів, керівний склад ЕРСР не видавався Москві повністю лояльним. Тому у 1950 р. КПЕ та інші державні органи ЕРСР були піддані показовому «очищенню». Зі сво-

їх посад були зняті керівні працівники, які проживали в Естонії у 1918–1940 рр., включаючи навіть тих комуністів, які вели підпільну діяльність проти буржуазної Естонської Республіки. Москва боялась, що вони могли потрапити під вплив національних ідей. Так, наприклад, перший секретар ЦК КПЕ Ніколай Каротамм (1944–1950) був звільнений через те, що нібито давав поблажки буржуазним націоналістам під час кампанії депортації естонців 1949 р. На їх посади були призначені комуністи, прислані з інших частин СРСР, наприклад, посаду першого секретаря ЦК КПЕ обійняв Йоганнес Кебін (1950–1978), який з дитячих років жив у Росії.

Тривалий час велика частина естонців негативно ставилася до повторного встановлення радянської влади, що виражалося як у пасивному, так і в активному опорі окупаційному режиму. Так, наприклад, на виборах Верховної Ради ЕРСР 1947 р. лише за офіційними, явно заниженими, даними, 5,6% виборців Естонії проголосували проти владних кандидатів. Це була найвища в СРСР частка тих, хто голосував проти на виборах Верховних Рад республік.

У 1944–1953 рр. центром опору радянській владі була партизанська збройна боротьба загонів лісових братів. Про запеклий характер боротьби свідчать дані радянських органів про ліквідацію впродовж 1944–1953 рр. 662 «банд» (загонів лісових братів) та 336 націоналістичних організацій, а також про 45 тис. заарештованих ворогів радянської влади. Їх опір істотно послабила проведена в 1949 р. депортація, проте станом на початок 1953 р. в Естонії ще діяло 15 загонів лісових братів. У 1953 р. окупаційна влада провела останню велику акцію зі знищення організованого збройного руху Опору в Естонії. Лише у 1978 р. загинув останній партизан естонського руху Опору СРСР – Аугуст Саббе.

Загальна кількість лісових братів за весь час опору оцінюється у 30 тис., із яких загинуло близько 2 тис.

З початку 1950-х рр. був взятий курс на русифікацію Естонії та знищення інституцій і осіб, які підносили естонську культуру. У 1950 р. були закриті Естонське вчене товариство, Тартуський художній інститут, Естонський театральний інститут, кафедри історії Естонії, археології та історії мистецтв Тартуського університету, масово ліквідовувались пам'ятники часів незалежності тощо.

Поряд з озброєним рухом опір радянській владі здійснювали і підпільні молодіжні організації 1950-х рр., які виникали як протест проти пристосуванства і адаптації до радянської системи. Характерними рисами цих таємних організацій були: сувора дисципліна, статуту, написані від руки листівки, присяга, меншою мірою – придбання зброї.

У другій половині 1960-х рр. підпільні молодіжні рухи змінилися дисидентськими демократичними рухами, які основну увагу приділяли не національності, а демократії й розуміли, що незалежність Естонії є і міжнародним питанням.

Радянська влада реалізовувала політику заохочення переселення до Естонії мешканців інших регіонів СРСР. Наслідком такої політики стало виникнення в країні великої російськомовної діаспори. Якщо у 1941 р. в Естонії проживало 72 тис. росіян, то в 1959 р. – вже 240 тис. Лише впродовж 1945–1947 рр. в Естонію прибуло 180 тис. росіян. За даними перепису населення 1989 р., чисельність росіян зросла до 475 тис., натомість частка естонців серед населення республіки скоротилась до 61,5%.

У другій половині 1970-х рр. в Естонії посилилася русифікація, пропаганда «єдиного радянського народу» і двомовності. Російськомовним в Естонії почали надаватись

переважні права. У 1970-ті рр. головними засобами опору радянському режиму стали громадянські акції – відкриті листи і звернення до органів влади, міжнародних організацій і урядів іноземних держав. Найзначнішим зверненням став підписаний у 1980 р. лист сорока естонських діячів культури до Москви з протестом проти посилення русифікації.

Загалом упродовж 1942–1990 рр. радянською владою (за політичними статтями) було засуджено близько 37 тис. жителів Естонії.

Одним із аспектів радянської культурної політики було вибіркоче знищення культурної спадщини, створеної буржуазним суспільством. Так, у післявоєнні роки бібліотеки були очищені від значної частини періодики і художньої літератури, виданої в період незалежності Естонії, а більшу частину того, що залишилось, помістили в спецховища.

Реформаторська політика під гаслом «гласність і перебудова», розпочата в СРСР у 1985 р. М. Горбачовим, не мала серйозних економічних успіхів, проте сприяла активізації політичного життя в Естонії. На початку квітня 1988 р. відбувся об'єднаний пленум естонських творчих спілок (письменників, художників, архітекторів, діячів театру і кіно), на якому було звернуто увагу на становище естонської національної культури та русифікацію, а також висловлено невдоволення діяльністю керівництва Естонської РСР. У квітні 1988 р. був створений Народний фронт Естонії (Rahvarinne) на підтримку перебудови. Першопочаткові помірні вимоги НФЕ щодо демократизації СРСР, а також політичної та економічної автономії Естонії в його складі, знайшли серед естонців велику підтримку, і за короткий термін він став наймасовішим народним рухом в Естонії.

Талліннські Дні Старого міста в червні 1988 р. перетворилися на своєрідну культур-

ну маніфестацію, на якій понад 100 тис. чоловік танцювали і співали патріотичні пісні під національними синьо-чорно-білими прапорами («співоча революція»). Поряд з помірним НФЕ в 1988 р. почав набирати сили і більш радикальний національний рух, чітко орієнтований на відновлення незалежності. Так, ще наприкінці 1987 р. було створено Естонське товариство охорони пам'яток старовини, а в серпні 1988 р. утворилася перша опозиційна політична партія Естонії – Партія національної незалежності Естонії (ПННЕ), ядро якої склали члени Естонської групи оприлюднення пакту Молотова-Ріббентропа. 16.11.1988 р. Верховна Рада Естонської РСР ухвалила Декларацію про Суверенітет Естонської РСР, яка встановила верховенство естонських законів над законами Радянського Союзу.

На противагу естонському масовому національному руху, в 1988 р. активізувалися й сили, що представляли російськомовне населення. Улітку 1988 р. керівники великих заводів всесоюзного значення створили Міжнародний рух трудящих Естонської РСР (Інтерфронт), а восени – Об'єднану раду трудових колективів (ОРТК). Прихильники прорадянських організацій вважали спроби естонців відновити незалежність протизаконними, протестували проти ухваленого в січні 1989 р. Закону про мову, який давав естонській мові статус державної на території ЕРСР.

23.08.1989 р., в 50-у річницю підписання пакту Молотова-Ріббентропа, відбулася унікальна масова акція, що увійшла в історію як Балтійський ланцюг, коли майже два мільйони людей стали живим ланцюгом від Таллінна до Вільнюса через Ригу, демонструючи світові своє прагнення до незалежності. Ця подія викликала широкий резонанс у всьому світі.

18.03.1990 р. в Естонії відбулись перші з 1932 р. вільні парламентські вибори. До

Верховної Ради Естонської РСР було обрано 43 депутати від НФЕ, 27 від КПЕ, 25 від ОРТК та 10 незалежних кандидатів. Головою парламенту став Арнольд Рюйтель (1990–1992), колишній голова Президії Верховної Ради ЕРСР. Під його керівництвом Верховна Рада 30.05.1990 р. ухвалила Постанову «Про державний статус Естонії», за якою влада ЕРСР проголошувалась незаконною з моменту її встановлення, і про початок відновлення влади Естонської Республіки, а 08.05.1990 р. – закон про відновлення дії Конституції Естонської Республіки 1938 р.

Суттєвий позитивний вплив на ситуацію для Естонії мала позиція голови Верховної Ради РРФСР Б. Єльцина, який 12.01.1991 р. під час візиту у Таллінн підписав із А. Рюйтелем Договір про основи міждержавних відносин РРФСР та Естонської Республіки, у першій статті якого сторони визнавали одна одну незалежними державами.

03.03.1991 р. на референдумі, у якому взяли участь в основному естонці, 78% проголосували за незалежність Естонської Республіки, а вже 11.03.1991 р. незалежність Естонії визнала Данія.

Скориставшись провалом серпневого «путчу ГКЧП» в 1991 р., Верховна рада Естонії 20.08.1991 р. прийняла Постанову «Про державну незалежність Естонії», якою юридично відновлювалася Естонська Республіка, окупована і анексована Радянським Союзом в 1940 р.

06.09.1991 р. СРСР визнав Естонію як незалежну державу в кордонах Естонської РСР, які відрізняються від кордонів, встановлених Тартуським мирним договором 1920 р. Це викликало певні розбіжності у відносинах Естонії та Росії. 31.08.1994 р. Естонію покинули останні війська РФ.

У 1992 р. відбувся перезапуск політичної системи Естонії. 28.06.1992 р. на референдумі було ухвалено нову Конституцію, яка запро-

ваджувала систему із сильним прем'єром та слабким президентом.

Хоча Естонія – парламентська республіка, головою держави є президент. Він обирається Рійгікогу, кваліфікованою більшістю у 2/3 голосів, терміном на 5 років. Одна і та ж особа не може бути обрана президентом на більше, ніж на два терміни поспіль. У випадку, якщо три тури голосування в парламенті завершуються безрезультатно, президента обирає колегія виборщиків, яка складається з представників органів місцевого самоврядування та членів парламенту. Відповідно до Конституції Естонії, президент відіграє переважно представницьку роль, зокрема – представляє державу на міжнародній арені. Водночас, президент може застосовувати право вето щодо рішень парламенту, підписує рішення про призначення членів уряду, пропонує Рійгікогу кандидатури на вищі державні посади, є головнокомандувачем Збройних сил.

Першим президентом відновленої Естонської республіки був Леннарт Мері (1992–2001), потім Арнольд Рюйтель (2001–2006), Тоомас Гендрік Ільвес (2006–2016). З 2016 р. пост зайняла Керсті Кальюлайд.

Вищим законодавчим органом країни є однопалатний Рійгікогу, що складається зі 101 депутата – які обираються за пропорційною системою на чотирирічний термін.

На парламентських виборах 1999 р. перемогла заснована у 1991 р. на базі Народного фронту Естонії Центристська партія – 28 місць, консервативно-націоналістичний Союз Вітчизни – 18, право-ліберальна Партія реформ Естонії – 18, заснована у 1990 р. Соціал-демократична партія (СДП) – 17, Естонська партія селян (Народний союз Естонії) – 7, ліберальна Естонська коаліційна партія – 7, підтримувала здебільшого російськомовними громадянами Об'єднана народна партія – 6. На виборах

2003 р. знову перемогла Центристська партія – 28 місць, консервативна Res Publica – 28, ПРЕ – 19, Народний союз Естонії – 13, Союз Вітчизни – 7, СДП – 6.

Вибори 2007 р. в парламент Естонії стали першими у світі виборами, на яких виборці мали можливість голосувати через Інтернет. Вибори виграла Партія реформ – 31 місце, Центристська партія – 29, Союз Вітчизни і Res Publica – 19, СДП – 10, Партія зелених – 6, Народний союз Естонії – 6. На виборах 2011 р. Партія реформ виборола 33 місця, Центристська партія – 26, Союз Вітчизни і Res Publica – 23 місця, СДП – 19; на виборах 2015 р. Партія реформ отримала 30 місць, Центристська партія – 27, СДП – 15, Союз Вітчизни і Res Publica – 14, новостворена у 2014 р. консервативно-ліберальна Партія свободи Естонії – 8, новостворена у 2012 р. націоналістична Консервативна народна партія Естонії – 7. Під час виборів 2015 р. 31% усіх голосів було подано через Інтернет.

Виконавчу владу здійснює уряд, який є підзвітним парламенту Естонії. Призначення прем'єр-міністра (за поданням президента) та відставка уряду відносяться до компетенції Рійгікогу. Водночас уряд має «стабілізаційне» право запропонувати президенту Естонської Республіки розпустити парламент та проголосити позачергові вибори у випадку, якщо вищий законодавчий орган країни висловить недовіру уряду. Уряд країни формують партії, що здобули перемогу на виборах до Рійгікогу. У XXI ст. уряди Естонії очолювали представники партій Союзу Вітчизни та Res Publica (Март Лаар, 1999–2002; Юган Партс, 2003–2005), Партії реформ (Сіім Каллас, 2002–2003; Андрус Ансіп, 2005–2014; Тааві Рийвас, 2014–2016) та Центристської партії (Юрі Ратас з 2016).

Державний суд є вищою судовою інстанцією в Естонії у всіх галузях, в т. ч. і в галузі кон-

ституційного права. Голову Державного суду призначає Рійгікогу на основі пропозиції президента. Судді Державного суду призначаються Рійгікогу на основі пропозицій голови Суду. Суддів міських, повітових, адміністративних та окружних судів призначає президент Естонії на основі подання Державного суду. Посади всіх суддів є безстроковими.

У Рейтингу країн світу за рівнем свободи Інтернету Естонія займає перше місце (2016), за Індексом економічної свободи – 9 місце в світі (2016), за Індексом свободи преси – 12 місце (2017), за Індексом легкості ведення бізнесу – 12 місце (2017), за Індексом сприйняття корупції – 22 місце (2016).

Основою реалізованого Естонією зовнішньополітичного курсу після проголошення незалежності був радикальний розрив з колишньою «метрополією» та повернення до Європи. Широка національна згода щодо євроінтеграційного курсу Естонії дозволила країні у 1994 р. підписати угоду про асоціацію з ЄС, частиною якої стала угода про вільну торгівлю, та подати заяву на вступ до ЄС (1995). У 1997 р. розпочались офіційні переговори про вступ Естонії до ЄС. На референдумі 14.09.2003 р. 66,83% громадян проголосували за приєднання Естонії до ЄС, членом якої країна стала з 01.05.2004 р.

У контексті інтеграції до євроатлантичних безпекових структур Естонія у 1994 р. приєдналась до програми НАТО «Партнерство заради миру», у 1999 р. була визнана можливим кандидатом на вступ до НАТО та почала виконувати План дій щодо членства, а з 29.03.2004 р. стала повноправним членом Альянсу.

Пріоритетним напрямком зовнішньої політики Естонії є розвиток відносин з сусідніми країнами – Фінляндією, Латвією, Литвою та країнами Північної Європи (Швеція, Норвегія, Данія – «група друзів»). Особливі двосто-

ронні відносини Естонія має з ФРН, Великою Британією та США. Найбільш проблемними у зовнішній політиці Естонії є відносини з РФ. Договір про кордон між Естонією і Росією підписувався у 2005 та 2014 рр., проте станом на початок 2017 р. так і не був ратифікований жодною зі сторін.

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ З ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ ст.

Після Другої світової війни в Естонії розпочалась форсована індустріалізація (з 1946) та була здійснена земельна реформа, яка з 1947 р. супроводжувалася примусовою колективізацією (створення колгоспів). Низькі темпи колективізації (на початок 1949 р. у колгоспи було об'єднано лише 5,8% хуторів) радянська влада поборолася масовою департацією (у 1949 р. з Естонії було вислано 20,7 тис. селян). До кінця 1949 р. в колгоспи увійшло 80% хуторів, а на 1951 р. – фактично 100%, що спричинило значне падіння ефективності с/г виробництва.

Почала діяти планова командна економіка, що не враховувала місцеві ресурси сировини і робочої сили, історично сформовані традиції виробництва і потреби. Створення в Естонії великих промислових підприємств супроводжувалося масовим припливом робітників з інших республік СРСР. Так, 1948 р. в Кохтла-Ярве був запущений перший у світі газосланцевий завод, який працював в основному на м. Ленінград.

На фоні переважного розвитку важкої промисловості та встановлення державного розподілу товарів, дефіциту продуктів харчування та споживчих товарів рівень життя в Естонській РСР був значно вищий за середній по СРСР як в роки повоєнного занепаду, так і до часів розпаду СРСР.

Після розпаду СРСР та всієї соціалістичної системи Естонія стала на шлях швидких та рі-

шучих ліберальних реформ. Був обраний шлях реформ. Першою радикальною реформою була грошова: 20.06.1992 р. було введено естонську крону, її курс був прив'язаний до німецької марки, запроваджено жорсткі і швидкі умови обміну рублів на крони. Це дозволило вже у 1992 р. подолати дефіцит продуктів та чорний ринок.

Також у 1992 р. Естонія лібералізувала свою торгівлю політкою, знявши майже всі експортні обмеження. Це посилило конкуренцію та змусило бізнес переорієнтуватись і шукати нові ринки. Щоб збалансувати бюджет, уряд скасував державні дотації, що, з одного боку, дозволило зрівняти умови для всіх підприємств, а з іншого – привело до серії банкрутства близько 30% підприємств. Прагнучи створити клас власників, влада поновила попереднім право на власність, що її було націоналізовано комуністичною владою, а також провела швидку приватизацію через аукціони малих підприємств. Підтримувана владою підприємницька ініціатива естонців привела до значного зростання кількості підприємств: якщо у 1992 р. їх було 2 тис., то у 1994–1995 рр. вже 70 тис. У 1993 р. Естонія законодавчо врегулювала питання дозволу іноземцям купувати землю, що суттєво покращило імідж країни в очах інвесторів.

Економічні реформи і швидкі зміни спричинили зростання безробіття в 1990-і роки, незважаючи на те, що в перші роки незалежності з Естонії виїхала значна кількість людей (в період між переписами населення 1989 р. і 2000 р. населення Естонії скоротилося щонайменше на 194 тис. чол., або приблизно на 12%). 1999 р. Естонія пережила найтяжчу кризу з моменту здобуття незалежності, не в останню чергу внаслідок впливу фінансової кризи в РФ у серпні 1998 р. У 2000-х рр. економічне зростання відновилося і рівень

безробіття впродовж 2000–2007 рр. скоротився з 14,6 до 4,6% (Євростат). У 2001 р. в Естонії відбулась радикальна пенсійна реформа, що запровадила обов'язкові приватні пенсійні заощадження.

Серйозні економічні зміни в Естонії дозволили їй досягти рівня, достатнього для того, щоб у 2004 р. бути прийнятою до НАТО та ЄС. Європейська фінансова допомога дозволила економіці Естонії швидше адаптуватись до нових умов. Так, у 2007–2013 рр. з Європейського фонду єдності Естонії було виділено 3,5 млрд євро. На період 2014–2020 рр. передбачений приблизно такий же обсяг фінансування (3,59 млрд євро).

Світова фінансова криза 2008 р. тяжко вдарила по економіці Естонії. Експорт упав, доходи бюджету скоротились, зарплати почали зменшуватися і безробіття, внаслідок скорочень працівників, у 2010 р. зросло до 16,7%. У 2009 р., в період економічного спаду, уряд був змушений підняти податки і скоротити витрати, щоб обмежити дефіцит. В результаті жорсткого режиму заощадливості на тлі інших країн Європи дефіцит держбюджету в Естонії був дуже скромний і становив всього 1,7% від ВВП. У 2010-х рр. стан економіки поступово поліпшився, а рівень безробіття впродовж 2011–2015 рр. неухильно скорочувався із 12,3 до 6,2%.

Поновлення економічного зростання Естонії дозволило їй приєднатись до монетарного союзу ЄС. З 01.01.2011 р., у країні було введено євро. З часу вступу в ЄС у 2004 р. рівень ВВП на душу населення виріс в країні з 55% від середнього по Європі до майже 75% в 2014 р.

ВВП Естонії, за даними Євростату (у поточних цінах), у 2000 р. склав 6,1 млрд євро, у 2005 р. – 11,2 млрд, у 2008 р. – 16,5 млрд, у 2009 р. – 14,1 млрд, у 2010 р. 14,7 млрд, у 2011 р. – 16,6 млрд, у 2012 р. – 17,9 млрд,

у 2013 р. – 18,9 млрд, у 2014 р. – 19,7 млрд, у 2015 р. – 20,2 млрд, у 2016 р. – 20,9 млрд.

Близько половини території країни вкриті лісом, чверть – болотами, тут є також 1200 озер. Естонія має найбільші в Європі поклади фосфоритів та горючого сланцю, на якому базується енергетика країни. Важливі для економіки Естонії і майже 3 млн. туристів (2,3 млн у 2010, 2,9 млн у 2014) (дані Всесвітньої туристичної організації), що приїжджають до країни, в основному – з Фінляндії.

В Естонії надзвичайно розвинуті електронні технології. Так, у 2015 р. до широкополосного Інтернету було підключено 88% домогосподарств, 100% шкіл та урядових приміщень; 99,8% банківських операцій здійснюється в електронному форматі; 98% декларацій подаються в електронному виді; всі жителі мають активні ID-карти (електронні паспорти); 98% рецептів на ліки виписуються електронним шляхом. У секторі інформаційно-комунікаційних технологій в Естонії працює 2,8 тис. фірм, його оборот складає 3,6 млрд євро, доля сектору в економіці – 7,4% (2014).

Найважливішими економічними партнерами Естонії є країни ЄС, на які у 2014 р. припало 70% експорту та 76% імпорту. Найбільше естонські товари купують Швеція та Фінляндія (15,6% та 15% естонського експорту, 2011). Також саме на ці країни припадає половина прямих іноземних інвестицій в країну (Швеція – 27,3%, Фінляндія – 23%, на 30.06.2012).

Зовнішньоторговельний оборот Естонії (товарами і послугами), за даними Євростату, у 2005 р. складав 15,4 млрд євро (експорт – 7,4 млрд, імпорт – 7,9 млрд), у 2008 р. – 22,7 млрд, у 2009 р. – 16,5 млрд, у 2010 р. – 21,1 млрд, у 2011 р. – 27,8 млрд, у 2012 р. – 30,5 млрд, у 2013 р. – 31,2 млрд, у 2014 р. – 32 млрд, у 2015 р. – 31,1 млрд, у 2016 р. – 32,5 млрд євро.

ІСТОРИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ЕСТОНІЇ З УКРАЇНОЮ ДО 1991 РОКУ

Зв'язки між українськими та естонськими землями сягають часів Київської Русі, коли великий київський князь Ярослав Мудрий у 1030 р. заснував м. Юр'їв (Дорпат/Дерпт, зараз – Тарту).

У 1860–1880-х рр. відбувалось переселення малоземельних естонських селянських сімей у Крим. Загалом переїхало до 900 естонців, які оселились у селах, що їх залишили кримські татари: Кончі-Шавва (зараз Краснодарка), Самрук (зараз Берегове), Актачі-Кіят (зараз Білоглинка), Кіят-Орка (зараз Упорне), Бурлюк (зараз Віліне), Кара-Кіят (зараз Грушеве) та ін.

За переписом 1897 р., в Україні проживало 2227 естонців, із них 2210 чол. у Таврійській губ. У 1921 р. в Криму проживало 2367 естонців, у 1926 р. – 2084 чол. У 1930 р. у місцях компактного проживання естонців у Криму були створені національні сільради: у Сімферопольському р-ні – 2, у Джанкойському – 1. У 1924/1925 н.р. у Криму діяло 5 естонських шкіл (131 учень).

Освіту в Дерптському університеті у XIX ст. здобували такі відомі українці, як Іван Орлай, Микола Гулак, Микола Василенко, Михайло Косач, Федір Матушевський, Андрій Яковлів, Максим Синицький, Всеволод Козловський та ін. Першим українським товариством в Естонії була Дерптська українська студентська громада, яка діяла у 1898–1915 рр.

На початку XX ст. українські та естонські політичні сили співпрацювали в рамках Союзу автономістів, Союзу народів, Ліги іноземних народів Росії та З'їзду народів Росії.

30.12.1918 р. уряд УНР надав доктору Едуарду Рітсону, на прохання Київського естонського товариства, статус представника Естонії в Україні. Дипломатичні відносини УНР з Естонською Республікою було започатковано

но у листопаді 1919 р., коли головою дипломатичної місії в Естонію було призначено Євгена Голицинського. Місія у Ревалі діяла до січня 1921 р. під керівництвом секретаря місії Михайла Парашука.

У 1921 р. в столиці УСРР Харкові працювала Естонська репатріаційна комісія, а в Львові у 1923–1939 рр. функціонувало Консульство Естонської Республіки, яке опікувалось естонськими громадянами в Галичині.

В незалежній Естонській Республіці у 1919–1920 рр. діяв Український національний комітет у 1923–1940 рр. – Талліннський клуб українських громадян в Естонії.

В радянський період, в умовах командної економіки, до Естонії за розподілом приїхала основна частина сучасної української громади. У 1959 р. чисельність українців в Естонській РСР складала 15,7 тис., у 1970 р. – 28 тис., 1979 р. – 36 тис., у 1989 р. – 48,2 тис. Водночас в УРСР чисельність естонців за цей період фактично не змінилась: за переписом 1959 р., проживало 4184 естонці, 1970 р. – 4571 особа, 1989 р. – 4202 особи (із них 985 – у Криму).

УКРАЇНСЬКО-ЕСТОНСЬКІ ДВОСТОРОННІ ВІДНОСИНИ З 1991 РОКУ

Україна визнала Естонську Республіку незалежною державою 26.08.1991 р., а Естонія визнала незалежність України 09.12.1991 р. Дипломатичні відносини між країнами встановлені 04.01.1992 р. шляхом обміну нотами.

Керівником першої дипломатичної місії в Україні з 1992 р. у статусі тимчасово повіреного у справах Естонії в Україні був Андрей Біров. Першим послом Естонії в Україні у 1996 р. був призначений Тіт Матсулевич. У 1992 р. представництво інтересів України в Естонії було покладено на Віктора Гладуша, у 1993 р. Юрій Олененко був призначений першим послом України в Естонії.

Підписанням базового політичного Договору між Україною та Естонською Республікою про дружбу і співробітництво (26.05.1992) було закладено основу розвитку двосторонніх відносин. Визначальною для двосторонніх відносин є також Угода між Урядом України та Урядом Естонської Республіки про економічне, промислове та науково-технічне співробітництво (15.01.2007). На сьогодні між Україною та Естонією діє 60 двосторонніх договорів у різних галузях та напрямках співробітництва.

Обмін візитами на найвищому рівні було започатковано у травні 1992 р., з офіційного візиту в Естонію президента України Л. Кравчука. Естонію з державними, офіційними та робочими візитами відвідували президенти Л. Кучма (1995, 1997), В. Ющенко (2006), В. Янукович (2013), П. Порошенко (2017). У свою чергу Україну вперше відвідав президент Естонії Л. Мері (1994, 1999), потім президенти А. Рюйтель (2002, (двічі)), Т.Х. Ільвас (2008, 2014).

На рівні глав урядів перший візит в Естонію здійснив прем'єр-міністр України Л. Кучма (1993), у 1996 р. – Є. Марчук, у 2010 р. – М. Азаров. У 1995 р. Україну відвідав прем'єр-міністр Естонії А. Таранда, у 1997 р. – Т. Вяхі, у 2007 та 2013 рр. – А. Ансіпа, у 2016 р. – Т. Рийвас, у 2017 р. – Ю. Ратас.

На рівні голів парламенті, першим офіційний візит до Естонії здійснив голова Верховної Ради України В. Литвин (2002, 2012). У 2000 р. Україну з робочим візитом відвідав голова Рійгікогу Т. Саві, у 2003 р. – Е. Ерґма, у 2016 р. – Е. Нестор.

Україна обіймає пріоритетне місце у зовнішній політиці Естонії в регіоні Центрально-Східної Європи, зокрема в рамках реалізації політики сусідства ЄС. Офіційний Таллінн послідовно підтверджує свою готовність лобювати інтереси України в ЄС і НАТО та надавати консультативну допомогу у питаннях здійснен-

ня реформ в Україні у контексті європейської інтеграції. Естонія є однією з найпоспідовніших прихильниць європейського вибору України, підтримала підписання Угоди про асоціацію України з ЄС та однією з перших ратифікувала Угоду (04.11. 2014).

Україну та Естонію зближують подібні погляди щодо актуальних питань європейської та світової безпеки, спільні прагнення у політичній, економічній, соціальній та інших сферах. На урядовому та парламентському рівнях у політичних документах щодо питань зовнішньої політики Естонії постійно наголошується на важливій ролі, яку відіграє Україна у забезпеченні стабільності і безпеки в Європі.

Естонія була першою країною в світі, яка визнала Голодомор 1932–1933 рр. геноцидом українського народу (заява Рійгікогу від 20.10.1993).

Естонія зайняла однозначну позицію щодо невизнання окупації РФ Криму та інтервенції на Донбасі 2014 р. та підтримки територіальної цілісності України. 01.03.2014 р. МЗС Естонської Республіки виступило із заявою щодо засудження інтервенції РФ у Криму. 05.03.2014 р. парламент Естонії прийняв Заяву на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України. Офіційні заяви щодо засудження неправомірних дій РФ на Донбасі та нелегітимності рішень щодо «приєднання» Криму постійно оприлюднюються президентом, прем'єр-міністром, міністром закордонних справ та парламентом Естонії з самого початку агресії РФ проти України. Керівництво Естонії твердо дотримується позиції, що санкції проти Росії мають тривати до того часу, поки не будуть повністю виконані Мінські домовленості та не буде відновлена територіальна цілісність України, включно з Кримом.

Поранені під час війни, на Донбасі, українські військовослужбовці упродовж 2015–

2017 рр. регулярно проходили курс лікування та реабілітації в Естонії коштом естонської сторони; естонські військові інструктори з 2015 р. беруть участь у підготовці бійців частин спецпризначення ЗСУ та водночас переймають український досвід бойових дій.

Естонія підтримує проведення політичних та соціально-економічних реформ в Україні, вона є світовим лідером (з розрахунку на душу населення країни) за обсягами надання фінансової і гуманітарної допомоги Україні: протягом 2015–2016 рр. Україна отримала від Естонії 3,5 млн євро допомоги.

Обсяги двосторонньої торгівлі товарами і послугами (у поточних цінах), за даними Держстату України, склали у 2005 р. – 249 млн дол. США (експорт – 138 млн, імпорт – 111 млн), у 2006 р. – 363 млн, у 2007 р. – 526 млн, у 2008 р. – 555 млн, у 2009 р. – 333 млн, у 2010 р. – 355 млн, у 2011 р. – 446 млн, у 2012 р. – 593 млн, у 2013 р. – 284 млн, у 2014 р. – 294 р., у 2015 р. – 288 млн, у 2016 р. – 352 млн (експорт – 241,7 млн, імпорт – 110 млн).

Основними товарами українського експорту до Естонії у 2014 р. були: чорні метали та вироби з них; деревина і вироби з неї; електромашини, котли, машини, залізничні локомотиви; алкогольні і безалкогольні напої та оцет; папір і картон та вироби з них; жири і олії тваринного або рослинного походження та ін. З Естонії Україна імпортує у першу чергу рибу, ракоподібних та вироби з них; фармацевтичну та хімічну продукцію; паливо мінеральне, нафту і продукти її перегонки та ін.

В Україні широко відома продукція таких естонських компаній, як «AS Baltika Grupp» (одяг), «MASEKO» (рибопродукти), «Hiuu Kalur» (рибопродукти), «Võru Rand» (рибопродукти), «Liviko» (алкогольні напої). Водночас в Україні активно працюють естонські компанії «BLRT group», «ES-Sadolin», AS «Скінест

Проджект», АТ «Spacesom», «EstOdes», AS «Kajah Fishexport». Інвестиції Естонії вкладено в понад 250 підприємств України. Прямі інвестиції в економіку України з Естонії станом на 01.10.2016 р. склали 299 млн дол. США.

В Естонії станом на 2015 р. зареєстровано низку представництв підприємств та організацій України, зокрема – 110 організацій зі спільним капіталом. На ринку Естонії успішно розвивається мережа дистриб'юторських фірм, які здійснюють реалізацію продукції українського виробництва, зокрема; ОУ «Reisona» (ЗАТ «Одеський консервний завод», ТОВ «Сандора»), ОУ «Uksildest» (Бердянське риболовне підприємство «Бриз»), ОУ «EstOdes» (ЗАТ «Одеський завод шампанських вин», ЗАТ «Шустов-спирт», НПО «Масандра»), ОУ «Noires» (Кондитерська корпорація «Roshen») та ін.

Між рядом українських та естонських міст налагоджено партнерські відносини, зокрема, між Києвом і Одесою та Таллінном, Донецьком і Нарвою, Ялтою і Пярну, Броварами і Сілламяе, Миргородом й Іллічівськом та Маарду, Переяславом-Хмельницьким і Пайде, Каневом і Виру, Уманню і Гаапсалу.

В Естонії мешкає 23 тис. вихідців з України, 4 тис. осіб (станом на 2011) мають українське громадянство.

Упродовж багатьох років єдиною українською організацією в країні, діяльність якої спрямовувалася на задоволення культурно-освітніх потреб українців в Естонії, було Українське земляцтво Естонії, створене у 1988 р. (голова – Віра Коник). На сьогодні в Естонії діють близько тридцяти українських національно-культурних товариств, об'єднаних у Конгрес українців Естонії (з 2002) та Асоціацію українських організацій в Естонії (з 2000 р.).

У 1991 р. в м. Таллінн була заснована перша українська греко-католицька парафія в Естонії, згодом додалися парафії у містах Тарту та Пилва.

В Естонії діють українські недільні школи: «Лабора» (м. Таллінн) при Центрі української культури Конгресу українців Естонії; «Надія» при Асоціації українських організацій в Естонії (м. Таллінн); «Злагода» при Українському земляцтві м. Нарва; при Українському культурно-просвітницькому об'єднанні «Стожари» м. Маарду; при Українському земляцтві м. Сілламяе «Водограй» (отримала ліцензію Міністерства освіти і науки Естонії на право викладання рідної мови); клас з факультативного вивчення української мови та літератури у загальноосвітній школі (м. Сілламяе); клас з факультативного вивчення української мови та літератури у Mustjõe Gümnaasium (м. Таллінн).

З 2011 р. розпочали свою роботу українські недільні школи: при Українському товаристві «Смерічка» м. Ойзу; при Українському земляцтві «Барвінок» м. Раквере; при Українському культурному товаристві у м. Валга, а в 2012 році було відкрито Ляане-Вірумаську українську недільну школу ім. Т.Г. Шевченка при Творчому об'єднанні «Койт» м. Тапа.

Серед колективів художньої самодіяльності української діаспори Естонії найвідомішим є створений у 1992 р. фольклорний ансамбль «Журба».

В ефірі Четвертого каналу Естонського радіо передається україномовна радіопрограма «Червона калина», в якій висвітлюється громадсько-політичне та культурне життя України та української діаспори Естонії.

За даними перепису 2001 р., в Україні проживало 2868 естонців. У березні 1994 р. вони створили Естонське земляцтво в Україні, яке має регіональні відділення у Харкові, Одесі, Львові, Києві та Криму. З 2004 р. у Сімферополі видається газета «Кримські естонці» («Krimmi Eestlased»). Естонська мова вивчається у школах України факультативно (19 учнів у 2012/2013 н.р.).

ОБ'ЄКТИ КУЛЬТУРНО-ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ СПАДЩИНИ

До Списку об'єктів світової Спадщини ЮНЕСКО в Естонії протягом 1997–2005 рр. було віднесено: історичний центр (Старе місто) Таллінна; три пункти геодезичної дуги

Струве (1816–1855) на території Естонії: пункт «Войбіфер», пункт «Катко» та пункт «Дорпат».

Іншими видатними пам'ятками Естонії є фортеця Курессааре (кін. XIV ст.); Балтійський (Балтійсько-Ладозький) уступ; ліси на о. Сааремаа.

Електронні джерела:

Сайт Президента Естонської Республіки: <http://www.president.ee>

Сайт Рійгікогу: <http://www.riigikogu.ee>

Сайт уряду Естонської Республіки: www.valitsus.ee

Сайт Естонська статистика: <http://www.stat.ee>

Посольство України в Естонській Республіці: 15170, м. Таллінн вул. Лахе, 6; <http://estonia.mfa.gov.ua>

Посольство Естонської Республіки в Україні: 01901, м. Київ, вул. Пушкінська, 43Б; <http://www.estemb.kiev.ua>

Література:

Очерки истории эстонского народа / М. Лаар, Х. Валк, Л. Вахтре. – Таллинн, 1992. – 234 с.

Subrenat J. J. Estonia: identity and independence. – Amsterdam, 2004. – 320 p.

Бассель Н. История культуры Эстонии. – Таллинн, 2000. – 208 с.

Арбузов Л. А. Очерк истории Лифляндии, Эстляндии и Курляндии. – М., 2009. – 304 с.

Ильмярв М. Безмолвная капитуляция: Внешняя политика Эстонии, Латвии и Литвы между двумя войнами и утрата независимости (с середины 1920-х годов до аннексии в 1940). – М., 2012. – 806 с.

Лаар М. Эстония во второй мировой войне. – Таллинн, 2005. – 72 с.

Таннберг Т. Политика Москвы в республиках Балтии в послевоенные годы (1944–1956). Исследования и документы. – М., 2010. – 431 с.

Белая книга. О потерях, причиненных народу Эстонии оккупациями. 1940–1991. – Таллинн, 2005. – 174 с.

Тимченко О. Г. Естонська модель ринкової трансформації національної економіки: автореф. дис... канд. екон. наук. – К., 2000. – 16 с.

100 років українських громад в Естонії: матеріали конф., 27 листопада 1998 р. / упоряд. Л. Чикальська, В. Коник. – Б.м., 1999. – 86 с.

Українці в Естонії: вчора, сьогодні, завтра: зб. матеріалів міжнар. наук. конф. (Естонія, Таллінн, 7–8 падолиста 2008 р.) / упоряд. І. Винниченко. – К., 2008. – 100 с.

Я. О. Черногор